

Руся

Іван Бунін

Іван Бунін

Руся

Переклад Олександра Грязнова

Десь біля одинадцятої вечора швидкий поїзд Москва-Севастополь зупинився на маленькій станції за Подольском, де він не мав зупинятись, і чогось чекав на другій колії. У поїзді, до опущеного вікна вагону першого класу, підійшли пан і пані. Через рейки переходив кондуктор з червоним ліхтарем у опущеній руці, і пані спитала:

— Послухайте. Чому ми стоїмо?

Кондуктор відповів, що запізнюється зустрічний кур'єрський. На станції було темно і печально. Давно настали сутінки, але на заході, за станцією, за чорними лісистими полями, все ще мертвотно світила довга літня московська зоря. У вікно волого пахло болотом. У тиші звідкись долинав рівномірний і тяж нібито вологий скрип дергача.

Він обперся на вікно, вона на його плече.

— Якось я жив у цій місцевості на канікулах, — сказав він. — Був репетитором в одній дачній садибі, верст за п'ять звідси. Нудна місцевість. Дрібний ліс, сороки, комарі і бабки. Ніде ніякого краєвиду. В садибі милуватися горизонтом було можливо лише з мезоніну. Будинок, звичайно, в російському дачному стилі і дуже занедбаний, — власники були люди збіднілі, — за будинком щось на кшталт саду, за садом чи то озеро, чи то болото, що заросло кугою і лататтям, і неодмінна плоскодонка біля грузького берега.

— І, звичайно, нудьгуюча дачна дівиця, яку ти катав по цьому болоту.

— Так, все, як належить. Тільки дівиця зовсім не нудьгувала. Катав я її переважно ночами, і було це навіть поетично. На заході небо всю ніч зеленкувате, прозоре, і там, на горизонті, ось як зараз, все щось тліє і тліє... Весло знайшлося тільки одне і те схоже на лопату, і я гріб ним, як дикун, — то праворуч, то ліворуч. На протилежному березі було темно від дрібного лісу, та за ним усю ніч стояло це дивне напівсвітло. І всюди незбагненна тиша — тільки комарі сурмлять і бабки літають. Ніколи не думав, що вони літають вночі, — виявилось, що чомусь літають. Просто страшно.

Зашумів нарешті зустрічний поїзд, налетів з гуркотом і вітром, злившись в одну золоту смугу освітлених вікон, і пронісся мимо. Вагон відразу рушив. Провідник зайшов у купе, освітив його і став готувати постелі.

— Ну і що ж у вас з цією дівицею було? Справжній роман? Ти чомусь ніколи не розповідав мені про неї. Яка вона була?

— Худа, висока. Носила жовтий ситцевий сарафан і селянські чуньки на босу ногу, плетені із якоїсь різнокольорової шерсті.

— Теж, значить, у російському стилі?

— Думаю, що більш за все у стилі бідності. Ні в що одягнутися, от і сарафан. Крім того вона була художниця, навчалась у Строганівському училищі живопису. Та вона й сама була живописна, навіть іконописна. Довга чорна коса на спині, смагляве обличчя з маленькими темними родимками, вузький прямий ніс, чорні очі, чорні брови... Волосся сухе і жорстке, злегка кучерявилося. Все це, при жовтому сарафані і білих рукавах сорочки, виглядало дуже красиво. Щиколотки і початок ступні в чуньках – все сухе, з виступаючими під тонкою смуглою шкірою кістками.

— Я знаю цей тип. У мене на курсах така подруга була. Істеричка, напевне.

— Можливо. Тим більше, що лицем була схожа на матір, а мати, родом якась княжна зі східною кров'ю, страждала чимось подібним до чорної меланхолії. Виходила тільки до столу. Вийде, сяде і мовчить, покашлює, не підіймаючи очей, і все перекладає то ніж, то виделку. Якщо ж раптом заговорить, то так несподівано і голосно, що здригнешся.

— А батько?

— Теж мовчазний і сухий, високий; військовий у відставці. Простим і милим був тільки їх хлопчик, якого я репетирував.

Провідник вийшов із купе, сказав, що постелі готові, і побажав на добраніч.

— А як її звали?

— Руся.

— Це що ж за ім'я?

— Дуже просте – Маруся.

— Ну то що ж, ти був дуже закоханий в неї?

— Звичайно, здавалось, що жахливо.

— А вона?

Він помовчав і сухо відповів:

— Напевне, і їй так здавалось. Але ходімо спати. Я жахливо стомився за день.

— Дуже мило! Тільки дарма зацікавив. Ну, розкажи хоч у двох словах, чим і як ваш роман закінчився.

— Та нічим. Поїхав і справі кінець.

— Чому ж ти не женився на ній?

— Очевидно, відчув, що зустріну тебе.

— Ні, серйозно?

— Ну, тому, що я застрелився, а вона закололась кинджалом...

І, вмившись та почистивши зуби, вони зачинились у тісноті купе, роздяглись і з дорожньою відрадою лягли під свіже глянцевате полотно простирадл і на такі ж подушки, що все сповзали з високого узголів'я.

Синьо-лілове вічко над дверима тихо поглядало у темряву. Вона скоро заснула, він не спав, лежав, палив і подумки дивився у те літо...

На тілі у неї теж було багато маленьких темних родимок – ця особливість була привабливою. Через те, що вона ходила у м'якому взутті, без каблуків, все тіло її

хвилювалося під жовтим сарафаном. Сарафан був широкий, легкий, і в ньому так вільно було її довгому дівочому тілу. Якось вона замочила у дощ ноги, вбігла із саду у вітальню, і він кинувся роззувати і цілувати її мокрі вузькі ступні – подібного щастя не було за все його життя. Свіжий пахучий дощ шумів усе швидше і густіше за відкритими на балкон дверима, у потемнілому будинку всі спали після обіду – і як страшно злякав його і її якийсь чорний з металево-зеленим відтінком півень у великій вогненній короні, що раптом теж вбіг із саду зі стуком кігтиків по підлозі в ту найгарячішу хвилину, коли вони забули про будь-яку обережність. Побачивши, як вони скочили з дивана, він похапцем і зігнувшись, ніби із делікатності, побіг назад під дощ з опущеним блискучим хвостом...

Спочатку вона все приглядалась до нього; коли він звертався до неї, темно червоніла і відповідала насмішкуватим бурмотінням; за столом часто зачіпала його, голосно звертаючись до батька:

— Не пригощайте його, тато, даремно. Він вареників не любить. Втім, він і холодильник не любить, і локшини не любить, і кисляк зневажає, і сир ненавидить.

Кожен ранок він був зайнятий з хлопчиком, вона по хазяйству – весь дім був на ній. Обідали о першій, і після обіду вона йшла до себе у мезонін або, якщо не було дощу, в сад, де стояв під березою її мольберт, і, відганяючи комарів, писала з натури. Потім стала виходити на балкон, де він після обіду сидів з книгою у косому очеретяному кріслі, стояла, заклавши руки за спину, і поглядала на нього з невизначеною посмішкою:

— Чи можна дізнатись, які премудрості ви зволите студіювати?

— Історію французької революції.

— Ах, боже мій! Я і не знала, що у нас в домі виявився революціонер!

— А що ж ви свій живопис закинули?

— От-от і зовсім кину. Переконалася у своїй бездарності.

— А ви покажіть мені що-небудь з ваших робіт.

— А ви думаєте, що ви хоч трохи розумієтесь на живописі?

— Ви дуже гонорові.

— Є такий гріх...

Нарешті якось запропонувала йому покататися по озеру, раптом рішуче сказала:

— Здається, дощовий період у наших тропічних місцях закінчився. Давайте розважатися. Душогубка наша, правда, досить гнила і з дірявим дном, та ми з Петриком усі дірки заткнули кугою...

День був гарячий, парило, прибережні трави, поцятковані жовтими квіточками курячої сліпоти, були душно нагріті вологим теплом, і над ними низько тріпотіли незчисленні блідо-зелені метелики.

Він засвоїв собі її постійний насмішкуватий тон і, підходячи до човна, сказав:

— Нарешті ви поблажливо поставились до мене!

— Нарешті ви зібрались із думками, щоб відповісти мені! – задиристо відповіла вона і стрибнула на ніс човна, розлякавши жаб, які з усіх боків шубовснули у воду, та раптом

дико вискнула і підхопила сарафан аж до колін, тупаючи ногами:

— Вуж! Вуж!

Він мигцем побачив блискучу смаглявість її голих ніг, швидко схопив весло, вдарив ним вужа, що звивався на дні човна і, підчепивши його, відкинув далеко у воду.

Вона була бліда якоюсь індуською блідістю, родимки на її обличчі стали темніші, чорнота волосся і очей ніби ще чорніша. Вона полегшено видихнула:

— Ох, яка гидота! Недарма російською слово жах (ужас) походить від вужа. Вони у нас тут усюди, і в саду, і під будинком... І Петрик, уявляєте, бере їх до рук!

Вперше заговорила вона з ним просто, і вперше вони глянули прямо один одному в очі.

— Та який ви молодець! Як ви його здорово стукнули!

Вона зовсім прийшла до тями, посміхнулась і, перебігши з носа на корму, весело сіла. У своєму переляку вона вразила його красою, тепер він з ніжністю подумав: так, вона зовсім ще дівчисько! Та, зробивши байдужий вигляд, заклопотано переступив у човен і, упираючись веслом у грузьке дно, повернув його вперед носом і потягнув до спутаної гущавини підводних трав на зелені щітки куги і розквітле латаття, що вкривали все попереду суцільним шаром свого товстого, круглого листя, вивів його на воду і сів на лавку посередині, загрибаючи праворуч і ліворуч.

— Правда гарно? - крикнула вона.

— Дуже! - відповів він, знімаючи кашкет, і обернувся до неї: — Будьте люб'язні покласти біля себе, а то я скину його у ці ночви, які, пробачте, все ж таки протікають і повні п'явок.

Вона поклала кашкет собі на коліна.

— Та не турбуйтеся, киньте куди попало.

Вона притисла кашкет до грудей:

— Ні, я його буду берегти!

У нього знову ніжно затремтіло серце, та він знову відвернувся і став посилено запускати весло у воду, що виблискувала серед куги і латаття.

До лиця і рук липнули комарі, навкруг все сліпило теплим сріблом: розпарене повітря, тремтяче сонячне світло, кучерява білизна хмарок, що м'яко сяяли в небі і у прогалинах води серед островів із куги і латаття; всюди було так мілко, що видно було дно з підводними травами, але воно якось не заважало тій бездонній глибині, в яку відходило зображення неба і хмарок. Раптом вона знову вискнула - човен повалився набік: вона сунула з корми руку в воду і, спіймавши стебло латаття так рвонула його до себе, що завалилась разом з човном - він ледве встиг скочити і спіймати її за пахви. Вона зареготіла і, впавши на корму спиною, бризнула з мокрої руки прямо йому в очі. Тоді він знову схопив її і, не розуміючи, що робить, поцілував у губи, що сміялись. Вона швидко обняла його за шию і невміло поцілувала у щоку...

З того часу вони почали плавати ночами. На другий день вона викликала його по обіді в сад і спитала:

— Ти мене любиш?

Він гаряче відповів пам'ятаючи вчорашні поцілунки в човні:

— З першого дня нашої зустрічі!

— І я, — сказала вона. — Ні, спочатку ненавиділа — мені здавалось, що ти зовсім не помічаєш мене. Та, слава богу, все це вже в минулому. Сьогодні ввечері, як всі уляжуться, іди знову туди і чекай на мене. Тільки вийди з дому якомога обережніше — мама слідкує за кожним моїм кроком, ревнива до безуму.

Вночі вона прийшла на берег з пледом на руці. Від радості він зустрів її розгублено, тільки спитав:

— А плед навіщо?

— Який дурненький! Нам же буде холодно. Ну, швидше сідай і гребі до того берега...

Всю дорогу вони мовчали. Коли підпливли до лісу на тому боці, вона сказала:

— Ну от. Тепер іди до мене. Де плед? Ах, він піді мною. Прикрий мене, я замерзла, і сідай. Ось так... Ні, почекай, вчора ми цілувались якось безтолково, тепер я спочатку поцілую тебе, тільки тихо, тихо. А ти обніми мене... всюди...

Під сарафаном у неї була тільки сорочка. Вона ніжно, ледь торкаючись, цілувала його у краї губ. Він, із запамороченою головою, кинув її на корму. Вона несамовито обняла його...

Полежавши у знеможі, вона трохи підійнялась і з посмішкою щасливої втоми і ще не стихлого болю сказала:

— Тепер ми чоловік і дружина. Мама каже, що вона не переживе мого заміжжя, та я зараз не хочу про це думати... Знаєш, я хочу скупатися, страшенно люблю ночами...

Вона роздягнулась через голову, забіліла в сутінках усім своїм довгим тілом і стала обв'язувати голову косою, піднявши руки, показуючи темні пахви і підняті груди, не соромлячись своєї наготи і темного миска під животом. Обв'язавши, швидко поцілувала його, скочила на ноги, плиском упала в воду, закинувши голову назад, і гучно забила ногами.

Потім він, поспішаючи, допоміг їй одягнутися і закутатися в плед. В сутінках казково були видні її чорні очі і чорне волосся, обв'язане косою. Він більше не смів торкатися її, тільки цілував її руки і мовчав від нестерпного щастя. Все здавалось, що хтось є у темряві прибережного лісу, що мовчки тлів де-не-де світляками, — стоїть і слухає. Іноді там щось обережно шаруділо. Вона підіймала голову:

— Чекай, що це?

— Не бійся, це, певно, жаба виповзає на берег. Або їжак у лісі...

— А якщо козерог?

— Який козерог?

— Я не знаю. Та ти тільки подумай: виходить з лісу якийсь козерог, стоїть і дивиться... Мені так добре, мені хочеться базікати страшні дурниці!

І він знову притискав до губ її руки, іноді як щось священне цілував холодні груди. Якою зовсім новою істотою стала вона для нього! І стояло і не гасло за пільмою низького лісу зеленувате напівсвітло, що слабко відбивалося вдалині у плоскій поверхні

води, різко, селерою пахли росисті прибережні рослини, таємниче, благально нили невидимі комарі – і літали, літали з таким тріском над човном і далі, над цією нічною світлою водою, страшні, безсонні бабки. І все десь невідомо що шаруділо, повзло, продиралось...

Через тиждень він був обурливо, з ганьбою, приголомшений жахом раптової розлуки, вигнаний із дому.

Якось після обіду вони сиділи у вітальні і, торкаючись головами, дивились картинки у старих номерах "Ниви".

— Ти мене ще не розлюбила? – тихо питав він, роблячи вигляд, що уважно дивиться.

— Дурний. Жахливо дурний! – шепотіла вона.

Раптом почулись м'які швидкі кроки – і на порозі стала в чорному шовковому пошарпаному халаті і витертих сап'янових черевиках її божевільна мати. Чорні очі її трагічно блищали. Вона вбігла, немов на сцену, і крикнула:

— Я все зрозуміла! Я відчувала, я слідувала! Негіднику, їй не бути твоєю!

І, скинувши вгору руку в довгому рукаві, оглушливо вистрілила із старовинного пістолета, яким Петрик лякав горобців, заряджаючи його тільки порохом. Він, у диму, кинувся до неї, схопив її чіпку руку. Вона вирвалась, ударила його пістолетом в чоло, до крові розсікла йому брову, жбурнула ним у нього і, чуючи, що по дому біжать на крик і постріл, стала кричати з піною на синіх губах ще театральніше:

— Тільки через мій труп переступить вона до тебе! Якщо втече з тобою, того ж дня повішусь, кинусь із даху! Негіднику, геть з мого дому! Маріє Вікторівно, обирайте: мати чи він!

Вона прошепотіла:

— Ви, ви, мамо...

Він отямився, відкрив очі – так само неухильно, загадково, могильно дивилося на нього із чорної темряви синьо-лілове вічко над дверима, і так само неухильно рвався вперед, швидко нісся, пружинячи і розгойдуючись, вагон. Вже далеко, далеко лишився той печальний полустанок. І вже цілих двадцять років тому було все це – переліски, сороки, болота, латаття, вужі, журавлі... Так, адже були ще й журавлі – як же він забув про них! Усе було дивне в те дивовижне літо, дивна і пара якихось журавлів, що час від часу прилітали звідкись на прибережжя болота, і те, що вони тільки її одну підпускали до себе і, вигинаючи тонкі, довгі шиї, з дуже строгою, але прихильною цікавістю дивились на неї згори, коли вона, м'яко і легко розігнавшись до них у своїх різнокольорових чуньках, раптом сідала перед ними навпочіпки, розпустивши на вологій і теплій зелені прибережжя свій жовтий сарафан, і з дитячим захватом заглядала у їх прекрасні і грізні чорні зіниці, оточені кільцем темно-сірої райдужки. Він дивився на неї і на них здаля, в бінокль, і чітко бачив їх маленькі блискучі голівки, — навіть їх кістяні ніздрі, шпари їх міцних, великих дзьобів, якими вони з одного удару вбивали вужів. Їх куці тулуби з пухнастими жмутиками хвостів були туго вкриті сталевим пір'ям, лускаті тростини ніг надміру довгі і тонкі – у одного зовсім чорні, у

іншого зеленуваті. Іноді вони обоє годинами стояли на одній нозі у незрозумілій непорушності, іноді знічев'я підстрибували, розкриваючи великі крила; а то поважно прогулювались, виступали повільно, розмірено, піднімали лапи, стиснувши три їх пальці, а ставили, розсуваючи їх, як хижі кігті, і весь час хитали голівками... Втім, коли вона підбігала до них, він вже ні про що не думав і нічого не бачив – бачив тільки її розпущений сарафан, здригаючись у смертній знеможі при думці про її смугле тіло під ним, про темні родимки на ньому. А в той останній їх день, коли вони востаннє сиділи поруч у вітальні на дивані, над томом старої "Ниви", вона теж тримала в руках його кашкет, притискала його до грудей, як тоді, у човні, і говорила, зблискуючи йому в очі радісними чорно-дзеркальними очима:

— А я так люблю тебе тепер, що мені немає нічого милішого навіть цього запаху всередині кашкета, запаху твоєї голови і твого гидкого одеколону!

За Курськом, у вагоні-ресторані, коли після сніданку він пив каву з коньяком, дружина сказала йому:

— Що це ти стільки п'єш? Це вже, здається, п'ята чарка. Все ще сумуєш, згадуєш свою дачну дівицю з кістлявими ступнями?

— Сумую, сумую, — відповів він, неприємно усміхаючись. – Дачна дівиця... *Amata nobis quantum amabitur nulla*. (Кохана нами, як ніяка інша коханою не буде).

— Це на латині? Що це значить?

— Цього тобі не потрібно знати.

— Який ти грубий, — зневажливо сказала вона, зітхнувши, і стала дивитись у сонячне вікно.

27 вересня 1940